

ТРАНСФОРМАЦІЯ ПРОФЕСІЙНОЇ ОСВІТИ В УМОВАХ СУЧАСНИХ ЦИВІЛІЗАЦІЙНИХ І НАЦІОНАЛЬНИХ ВИКЛИКІВ: ОРІЄНТАЦІЯ НА ПОТРЕБИ РИНКУ ПРАЦІ

Наукова доповідь на методологічному семінарі НАПН України
«Трансформація професійної освіти в контексті сучасних цивілізаційних і
національних викликів», 2 квітня 2026 р.

<https://doi.org/10.37472/v.naes.2026.8125>

РАДКЕВИЧ

Валентина Олександрівна

доктор педагогічних наук,
професор, дійсний член
(академік) НАПН України,
директор Інституту
професійної освіти
Національної академії
педагогічних наук України,
м. Київ, Україна

Анотація. У доповіді здійснено комплексний аналіз трансформації професійної освіти України в умовах сучасних цивілізаційних і національних викликів, зумовлених переходом до Індустрії 4.0 та Індустрії 5.0, цифровізацією економіки, поширенням штучного інтелекту, екологічним переходом і наслідками повномасштабної війни. Обґрунтовано, що професійна освіта набуває стратегічного значення як ключовий механізм забезпечення ринку праці кваліфікованими кадрами, відновлення економіки, зміцнення національної стійкості та прискорення євроінтеграційних процесів. Визначено провідні тенденції модернізації системи, серед яких оновлення законодавчої бази, розширення автономії закладів освіти, створення наглядових рад за участю роботодавців, розвиток дуальної форми здобуття освіти, запровадження студентського трудового договору, незалежного оцінювання кваліфікацій, часткових і мікрокваліфікацій. Доведено, що важливим напрямом реформування є модернізація матеріально-технічної бази на основі створення сучасних навчально-практичних центрів та центрів професійної досконалості, орієнтованих на підготовку фахівців для відбудови держави, енергетики, будівництва, транспорту, аграрного сектору та сфери послуг. Розкрито значення цифрових платформ, аналітики даних і технологій штучного інтелекту для персоналізації навчання, моніторингу освітніх результатів та синхронізації змісту професійної освіти з динамічними потребами роботодавців. Особливу увагу приділено ролі професійної освіти у реінтеграції ветеранів, внутрішньо переміщених осіб, залученні жінок до технічних професій, поверненні трудових мігрантів і формуванні людського капіталу. Зроблено висновок, що майбутнє професійної освіти України пов'язане зі створенням гнучкої, інноваційної, людиноцентричної та конкурентоспроможної освітньої екосистеми, інтегрованої до європейського простору кваліфікацій та здатної оперативно реагувати на демографічні, технологічні й соціально-економічні зміни.

Ключові слова: професійна освіта; ринок праці; трансформація освіти; дуальна освіта; мікрокваліфікації; цифровізація; цивілізаційні виклики; євроінтеграція; відбудова України; людський капітал.

Сучасний стан світової цивілізації характеризується переходом до принципово нового технологічного укладу, що визначається як четверта промислова революція або *Індустрія 4.0* (Tee et al., 2024). Цей процес супроводжується фундаментальними змінами у структурі глобальної економіки, де головним ресурсом стають не природні багатства чи капітал, а знання та здатність до швидкої адаптації. За даними Світового економічного форуму та Європейської Комісії,

близько 80 % нових професій потребують розвинутих цифрових компетентностей, навіть у таких традиційних секторах, як сільське господарство та будівництво (World Economic Forum, 2023; European Commission, 2020; Kulynych, 2021). Штучний інтелект (ШІ) та автоматизація радикально змінюють ландшафт зайнятості, адже поки 60 % населення світу очікують від ШІ позитивних змін, тобто, що ШІ підвищить їхню ефективність на роботі, допоможе у навчанні та зменшить рутину, кожен восьмий працівник (приблизно 12 %) висловлює серйозне побоювання, що ШІ повністю замінить їхню посаду в найближчі три роки. Ці статистичні дані найточніше відображають результати масштабного дослідження, зокрема щорічного опитування «Global Workforce Hopes and Fears Survey» понад 56 тис. працівників. У звіті за 2024 р. якраз підкреслюється цей розрив між загальним оптимізмом та особистими побоюваннями працівників (Pricewater-houseCoopers, 2024).

Проте, поки світ ще опановує алгоритми автоматизації, на горизонті вже чітко окреслилася *Індустрія 5.0*, яка ставить питання: як повернути людину в центр виробничого процесу, зробивши технології її партнером, а не конкурентом. Тобто, трансформаційний перехід до концепції *Індустрії 5.0* зумовлює кардинальне переосмислення ролі людини в автоматизованих виробничих екосистемах, зміщуючи акцент із суто технологічної ефективності на людиноцентричність, соціальну стійкість та екологічну відповідальність (European Commission, 2021). У цьому контексті професійна освіта трансформується з лінійної моделі передачі знань у багатовимірну систему розвитку людського капіталу, в якій *гібридне навчання* стає ключовим інструментом адаптації до динамічних запитів ринку праці та викликів тотальної діджиталізації (Радкевич, 2023).

Забезпечення синергії між когнітивними здібностями фахівця та можливостями ШІ зумовлює необхідність упровадження мікрокваліфікацій та гнучких освітніх траєкторій, що дають змогу про-

фесіоналам конструктивно взаємодіяти із високо-технологічним обладнанням (OECD, 2023a). Відповідно розвиток професійної освіти в умовах глобалізаційних та інтеграційних процесів стає фундаментом для сталого економічного зростання, оскільки саме здатність системи до безперервного оновлення змісту і методів навчання забезпечує формування фахівця, готового до викликів XXI століття (Lukashevych & Popozohlo, 2024).

Особливе значення має цивілізаційний виклик формування «зеленої» економіки, який виходить за межі суто технологічного оновлення, трансформуючи фундаментальні засади взаємодії людства з біосферою та визначаючи нову парадигму антропоцентричного розвитку, згідно з якою збереження екосистемного балансу стає ключовим критерієм прогресу. У контексті глобальної кліматичної кризи цей перехід потребує радикального переосмислення поняття людського капіталу, оскільки традиційні професійні компетентності виявляються недостатніми для функціонування в умовах циркулярних виробничих циклів та жорсткої декарбонізації. Сучасна наукова думка, зокрема обґрунтована у звітах Organisation for Economic Cooperation and Development (OECD, 2023b), розглядає екологізацію професійної освіти не просто як додатковий освітній компонент, а як стратегічний інструмент мінімізації цивілізаційних ризиків, пов'язаних із вичерпанням природних ресурсів та незворотними змінами клімату. Для України цей виклик набуває екзистенційного значення, оскільки післявоєнне відновлення з урахуванням положень принципу «відбудувати краще, ніж було», передбачає не лише відбудову зруйнованої інфраструктури, але й повну синхронізацію національної економіки з цілями European Green Deal, що є безальтернативним шляхом до інтеграції у європейський економічний простір.

Згідно з аналітикою International Labour Organization (International Labour Organization, 2019), дефіцит «зелених» навичок може стати головною

перешкодою для реалізації екологічного переходу, що робить інтеграцію ресурсощадних технологій та екологічної етики у зміст професійної освіти пріоритетом державної політики. Впровадження Стратегії екологічної безпеки та адаптації до зміни клімату на період до 2030 року, схваленої розпорядженням Кабінету Міністрів України від 20 жовтня 2021 р. № 1363-р (Кабінет Міністрів України, 2021), закладає нормативний фундамент для формування покоління фахівців, здатних забезпечити довгострокову стійкість національного виробництва та його відповідність міжнародним ESG-стандартам. З огляду на це, цивілізаційний вимір «зеленого» переходу полягає у відході від експлуатаційної моделі споживання до регенеративної економіки, для якої професійна компетентність фахівця має нерозривно пов'язуватися з екологічною відповідальністю як гарантом виживання та конкурентоспроможності нації.

Водночас для України ці загальноцивілізаційні виклики доповнюються екстремальними національними випробуваннями, зумовленими повномасштабною воєнною агресією, що спричинила критичні демографічні втрати та руйнацію освітньої інфраструктури (European Investment Bank, 2023). Станом на кінець 2025 р. верифіковано понад 1611 атак на заклади освіти. Загальна кількість пошкоджених освітніх об'єктів (включаючи школи, садочки та коледжі) на початок 2026 р. перевищує 3,9 тис. одиниць, з яких понад 400 зруйновано вщент. Потреба у негайному відновленні критичної інфраструктури, подоланні наслідків масштабних руйнувань та забезпеченні життєдіяльності держави в умовах війни виводить професійну освіту на передній план національної безпеки та економічної стійкості.

Національний контекст трансформації професійної освіти в Україні сьогодні визначається гострим дефіцитом кадрів, масштабною міграцією та необхідністю реінтеграції ветеранів. За даними ООН, на кінець 2024 р. за межами країни перебувало 6,8 млн українців, а станом на кінець 2025 р.

ця цифра стабілізувалася на рівні 5,2 млн осіб (United Nations High Commissioner for Refugees, 2025). Проте за даними Держприкордонслужби, лише за 2025 р. чистий відтік населення (різниця між тими, хто виїхав і повернувся) становив понад 290 тис. осіб (Державна прикордонна служба України, 2026). Національний банк України прогнозує, що через безпекові та енергетичні ризики відтік триватиме й у 2026 р. (близько 200 тис. осіб), а початок повернення очікується не раніше 2027 р. (Національний банк України, 2024). Як наслідок, 74 % українських компаній уже відчувають гострий дефіцит кадрів, а 46 % роботодавців змушені змінювати свої стратегії внаслідок виїзду молоді віком 18-22 роки за кордон (Міністерство економіки, довкілля та сільського господарства України, 2024b).

Станом на 1 вересня 2025 р. в Україні функціонувало 527 закладів професійної освіти, які в межах останньої вступної кампанії прийняли на навчання понад 77,3 тис. нових здобувачів освіти, що на 17,5 тис. менше за показник 2024 р., причому майже 53 тис. осіб, вступили на базі 9 класів. У гендерному розрізі серед першокурсників переважають юнаки (понад 46 тис.), тоді як дівчат налічується понад 30 тис. (Освіта.UA., 2025).

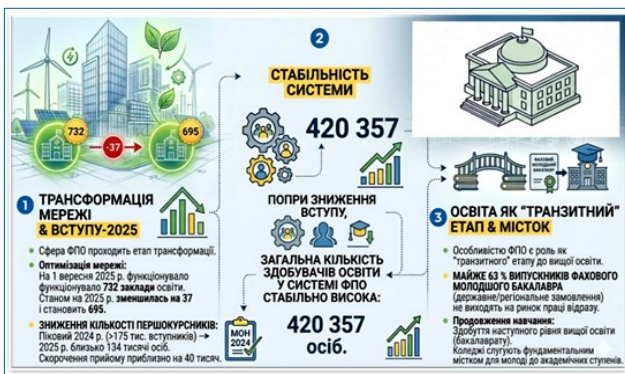

Аналіз стану працевлаштування випускників закладів професійної освіти, проведений Міністерством освіти і науки України у 2024 р., підтверджує стабільно високу затребуваність робітничих кадрів на ринку праці. Загальний рівень працевлаштування становить 68,3 %. Важливим показником стійкості вітчизняного ринку праці в умовах воєнного стану є те, що 80 % працевлаштованих фахівців мають постійне місце роботи, що свідчить про високу професійну адаптивність випускників. Найбільш популярними професіями серед молоді за кількістю поданих заяв залишаються сфери послуг та технічного обслуговування, зокрема кухарі-кондитери, перукарі-візажисти, трактористи-машиністи, слюсарі з ремонту колісних транспортних

засобів та оператори з обробки інформації, при цьому саме технічні та сільськогосподарські спеціальності показують найвищу частку успішного працевлаштування та перспективу зростання попиту на 40-60 % у найближчі роки.

Сфера фахової передвищої освіти (ФПО) наразі проходить етап трансформації. Зокрема, спостерігається зменшення кількості закладів освіти, зумовлене оптимізацією мережі. Якщо на 1 вересня 2024 р. функціонувало 732 заклади освіти, то станом на 1 вересня 2025 р. їх число зменшилось на 37 і нині становить 695. У 2025 р. зафіксовано також помітне зниження кількості першокурсників. Після пікового показника 2024 р. (понад 175 тис. вступників) у 2025 р. студентами коледжів стали близько 134 тис. осіб, що означає скорочення прийому приблизно на 40 тис. порівняно з попереднім роком. Попри зниження показників вступу, загальна кількість здобувачів освіти у системі ФПО залишається стабільно високою і становить 420,3 тис. осіб. Особливістю сучасної ФПО є її роль як «транзитного» етапу до вищої освіти. Майже 63 % випускників, які здобули диплом фахового молодшого бакалавра за державним або регіональним замовленням, не виходять на ринок праці відразу, а обирають продовження навчання для здобуття наступного рівня вищої освіти (бакалаврату). Це свідчить про те, що коледжі сьогодні виконують не лише функцію підготовки до швидкого виходу на ринок праці, але й слугують фундаментальним містком для молоді на шляху до академічних ступенів (Державна служба статистики України, 2025).

Трансформаційні процеси базуються на середньострокових прогнозах Міністерства економіки України, які свідчать про зростання потреби в робочій силі до майже 670 тис. у 2027 р. Ключовими драйверами залишаються промисловість, будівництво, видобуток, транспорт та логістика: лише у 2025 р. ці сектори потребували понад 270 тис. У відповідь на це Мінекономіки України

оновило Класифікатор професій, додавши нові кваліфікації, зокрема фахівців із розмінування та операторів БПЛА. Внаслідок дефіциту кадрів бізнес став лояльнішим до кандидатів без досвіду: частка таких вакансій зросла з 36 % у 2023 р. до 47 % у 2025 р. Аналіз даних Державної служби зайнятості підтверджує критичний дисбаланс, особливо у Києві на робочу силу; він у десятки разів перевищує пропозицію. Коефіцієнт розриву для технічних спеціальностей залишається критичним: на одного електромонтера припадає три вакансії, на зварника – понад дві. Для подолання цього розриву у 2025 р. професійне навчання пройшли 93 тис. громадян, а рівень їхнього працевлаштування сягнув 88 %. Станом на 2026 р. дефіцит кваліфікованих фахівців став головним бар'єром для розвитку будівельних підприємств, оскільки наявність персоналу тепер безпосередньо визначає здатність бізнесу виконувати контракти та перемагати у тендерах. У 2025 р. найбільший кількісний попит на ринку праці спостерігався у підсобних робітниках – 1760, у електромонтажниках – 1006, у електромеханіках та слюсарях-ремонтниках – майже по тисячі на кожну позицію (Кузенкова, 2025).

Означені цифри відображають стратегічні потреби економіки в період активної відбудови. Найвищий попит у підсобних робітниках зумовлений масштабними проектами з розчищення завалів та підготовчих робіт у будівництві. Критичний дефіцит кадрів в енергетичному секторі, а саме в електромонтажниках та електромеханіках пов'язують з необхідністю відновлення та модернізації енергомереж, а у слюсарях – ремонтників із відновленням роботи промислових підприємств та обслуговуванням спецтехніки. Бізнес класифікує ці професії як критичні внаслідок значних зусиль на пошук кадрів, високу чисельну потребу та необхідність роботи з новітнім обладнанням, що потребує специфічних технологічних компетентностей. Причини такого дефіциту поєднують у собі гострі виклики воєнного часу та сис-

темну спадщину минулого: кількісний брак людей спричинений мобілізацією, внутрішньою міграцією та жорсткою конкуренцією за людський капітал з боку оборонного сектору, що пропонує вищі зарплати. Водночас якісна невідповідність кадрів зумовлена низькою престижністю будівельних професій і застарілими стереотипами, а також тривалою суспільною перевагою вищої освіти над професійною. Цей розрив поглиблюється відставанням освітніх програм від темпів розвитку будівельних технологій, коли підготовка здобувачів професійної освіти часто залишається відірваною від практики та не забезпечує необхідного рівня навичок для роботи з сучасними матеріалами.

Процес трансформації професійної освіти в Україні у період 2024-2025 рр. увійшов у свою найбільш активну фазу, що характеризується переходом від декларативних змін до глибоких структурних реформ. Ключовим інструментом цього переходу є ухвалення нового Закону «Про професійну освіту», який радикально змінює правовий та економічний статус закладів професійної освіти (Закон України, 2025). Протягом останніх двадцяти семи років система функціонувала на базі застарілих нормативів 1998 р., що не враховували динаміку ринку праці та потреби приватного капіталу. Нове законодавство впроваджує модель управління, засновану на принципах автономії та партнерства. Ключовим органом управління стають наглядові ради, де 50 % складають представники роботодавців, які обирають директора закладу на відкритому конкурсі, встановлюють для нього показники ефективності (KPI) та погоджують освітні програми. Реформа впроваджує «студентський трудовий договір» (ст. 21 КЗпП) – окремий вид трудового договору, який дає змогу студентам офіційно працювати в межах освітньої програми, поєднуючи навчання з роботою, зокрема за дуальною формою, причому 100 % заробітної плати за практику тепер перераховується безпосередньо на особистий рахунок студента (Верховна Рада України, 1971). Це одна з найважливіших фінансових новин реформи. До 2025 р. заклади професійної освіти могли забирати до 50 % заробітку учня за практику на спецрахунок закладу. З 1 січня 2026 р. ця норма остаточно скасована – усі кошти йдуть на рахунок студента (згідно з прикінцевими положеннями Закону України «Про професійну освіту» 2025 р.). Студентський договір зобов'язує роботодавця підлаштовувати робочий графік під розклад занять у професійному коледжі.

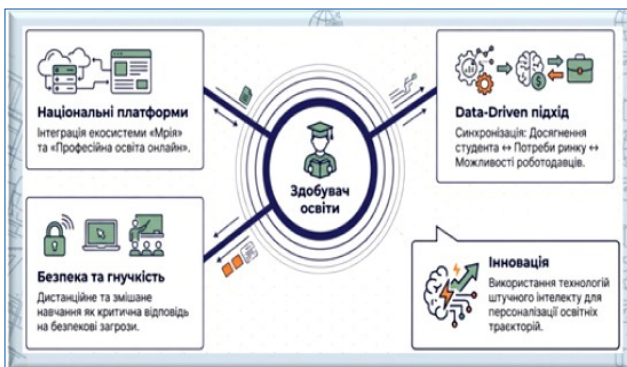
Не менш важливим аспектом трансформації є масштабна модернізація матеріально-технічної бази, яка довгий час залишалася «вузьким місцем» системи (Радкевич, 2021). Проект «100 майстерень», що реалізується Міністерством освіти і науки України, став прикладом ефективної концентрації ресурсів на найбільш затребуваних напрямках. У 2024 р. було створено 88 майстерень за кошти держбюджету та 12 підтримки міжнародних партнерів, що дало змогу обладнати освітні простори сучасною технікою: від симуляторів сільськогосподарських машин до високотехнологічного зварювального та кулінарного обладнання (Міністерство освіти і науки України, 2025). Такий підхід має на меті подолання розриву між теорією та практикою, оскільки навчання на застарілих верстатах 70-х років минулого століття нівелювало будь-які зусилля з підготовки фахівців для сучасного виробництва. Оновлені майстерні функціонують як мінівиробництва, де студенти не лише опановують професію, але й навчаються працювати у реальних виробничих умовах, що значно скорочує час адаптації випускника на першому робочому місці.

Інфраструктурна модернізація супроводжується зміною самої структури системи професійної освіти на основі створення Центрів професійної досконалості. Ці установи, що фінансуються за рахунок кредитів Європейського інвестиційного банку та грантів ЄС, стають інноваційними хаба-

ми для цілих регіонів для професійної підготовки фахівців та підвищення кваліфікації дорослих *Decentralising Vocational Education and Setting up Centres of Vocational Excellence and Innovation: The Case of Ukraine* (Arribas et al, 2020). У 2022-2025 рр. проект охоплював дев'ять областей, включаючи Дніпропетровську, Одеську, Чернівецьку та Київську, фокусуючись на професіях, критичних для відбудови: від енергетики та будівництва до аграрного та лісового господарства. Важливим елементом таких центрів є забезпечення безбар'єрного доступу, що є відповіддю на національний виклик зростання кількості людей з інвалідністю внаслідок бойових дій.

Цивілізаційний виклик цифровізації в умовах воєнного стану трансформував структуру професійної освіти, перевівши її з площини вимушеного дистанційного навчання у формат системної технологічної резильєнтності. Впровадження інноваційних рішень, зокрема національної платформи «Мрія» та ресурсу «Професійна освіта онлайн», закладає підвалини для створення інтегрованої дата-центричної екосистеми, що базується на принципах наскрізної інтероперабельності даних (Міністерство цифрової трансформації України, 2024). Функціональна потужність таких інструментів дає змогу здійснювати автоматизований моніторинг освітніх досягнень у синергії з предиктивною аналітикою ринку праці. Це забезпечує оперативне корегування змісту підготовки фахівців відповідно до актуальних запитів роботодавців. Використання технологій великих даних (Big Data) у межах єдиного цифрового простору сприяє подоланню інформаційних розривів між закладами освіти та реальним сектором економіки, перетворюючи кожну навчальну одиницю на верифікований складник цифрового портфоліо майбутнього професіонала. Крім того, алгоритмізація процесів за допомогою ШІ в межах цих платформ оптимізує логістику навчання, забезпечуючи безперервність кваліфікаційного зростання навіть у ситуаціях високої безпекової невизначеності

(OECD, 2023a). Отже, розбудова єдиного цифрового простору професійної освіти в Україні виступає не просто технічною модернізацією, але й фундаментальним інструментом консолідації людського капіталу навколо завдань повоєнного відновлення, де прозорість кваліфікацій та мобільність знань стають основними детермінантами національної економічної стійкості (Lukashevych & Popozohlo, 2024).

Окрему увагу в контексті національних викликів варто приділити розвитку дуальної форми здобуття професійної освіти (Davlikanova, 2025). Вона передбачає, що 70 % навчального часу студент проводить безпосередньо на робочому місці, отримуючи заробітну плату та практичний досвід. Проте, незважаючи на високу ефективність, лише 7,6 % здобувачів професійної освіти охоплені цією формою навчання, що пояснюється інертністю бізнесу та страхом перед інвестиційними ризиками (Шикіна & Кузнецова, 2025). Багато компаній, особливо в умовах війни, побоюються, що підготовлені ними фахівці будуть мобілізовані або виїдуть за кордон. Крім того, існує проблема «сірої» дуальної освіти, коли роботодавці неофіційно залучають студентів до праці, уникаючи виплати коштів (Savchuk, 2024).

Трансформація професійної освіти також відповідає на виклик енергетичної безпеки. Такі проекти, як «Skills for Recovery», що реалізуються GIZ за підтримки уряду Німеччини, фокусуються на підготовці кадрів для відновлюваної енергетики, енергоефективного будівництва та екологічно чистого транспорту (GIZ Ukraine, 2025). Це дає змогу не лише забезпечити країну фахівцями для відбудови енергосистеми, але й виховати покоління робітників, здатних впроваджувати сталі технології на своїх робочих місцях. Особливо важливою є підготовка електромонтерів та будівельників, які володіють методиками термомодернізації будівель, що є критичним для зниження енергоспоживання держави.

Соціальна роль професійної освіти у воєнний період виходить далеко за межі навчання. Заклади стають центрами реінтеграції для внутрішньо переміщених осіб та ветеранів. Розроблення програм короткострокового навчання дає змогу людям, які втратили звичне місце роботи внаслідок війни, за кілька місяців отримати нову затребувану спеціальність. Часткові та мікрокваліфікації, як визнаний у ЄС інструмент, сприяють «накопиченню» компетентностей упродовж життя, що особливо важливо для дорослого населення, яке не має часу на повноцінне трирічне навчання. Такий підхід підтримується програмою EU4Skills та спрямований на залучення до 60 % дорослого населення до щорічного професійного навчання, що є стандартом розвинених європейських країн (European Investment Bank, 2023).

Трансформація торкається і гендерного аспекту праці. Війна спричинила дефіцит чоловічої сили, що призвело до активного залучення жінок у професії, які традиційно вважалися чоловічими: водіння великовантажного транспорту, зварювання, робота в енергетиці. Програми професійної освіти адаптуються до цього тренду, розробляючи гендерні дорожні карти та створюючи умови для комфортного навчання жінок у технічних галузях. Це не лише вирішує проблему кадрів, але й сприяє соціальній рівності та економічній незалежності жінок у складних умовах воєнного часу. Наприклад, підтримка ветеранського підприємництва у рамках проекту «єРобота» на основі гранту «Власна справа» (від 250 тис. до 1 млн грн) стимулює випускників та колишніх вій-

ськових не просто шукати роботу, але й створювати нові робочі місця, сприяти відновленню місцевих громад (Міністерство економіки України, 2024a).

Процес євроінтеграції зумовлює необхідність упровадження прозорих механізмів оцінювання результатів навчання здобувачів професійної освіти. Новий закон передбачає, що заклади професійної освіти більше не будуть видавати дипломи виключно на основі внутрішніх іспитів. Натомість студенти проходитимуть зовнішнє оцінювання у незалежних кваліфікаційних центрах. Це значно підвищує довіру роботодавців до документів про професійну освіту, оскільки підтвердження рівня знань здійснюється незалежними експертами відповідно до галузевих професійних стандартів (Rashkevych & Semigina, 2025). Такий підхід є частиною виконання Плану України на шляху до ЄС і відкриває доступ до фінансової підтримки у розмірі сотень мільйонів євро, спрямованих на розвиток людського капіталу. Станом на березень 2026 р. в Україні офіційно функціонує мережа з 212 кваліфікаційних центрів, які вже видали понад 11 тис. сертифікатів. Засновниками центрів виступають будь-які юридичні особи: від металургійних підприємств Кривого Рогу та Запоріжжя до Хмельницького центру ПТО сфери послуг та навіть військових частин чи спеціалізованих центрів гуманітарного розмінування. З 2 травня 2026 р. ця система стане ще прозорішою завдяки цифровізації *Єдиного реєстру кваліфікацій*, – Класифікатора професій, який об'єднає дані про професійні стандарти, повні, часткові і мікрокваліфікації, кваліфікаційні центри та видані сертифікати в одну екосистему (Decentralising Vocational Education and Setting up Centres of Vocational Excellence and Innovation: The Case of Ukraine). (Кабінет Міністрів України, 2025a).

Євроінтеграційний вектор став визначальним для адаптації національної системи освіти до вимог ринку праці ЄС. Оновлення Національної рамки кваліфікацій (НРК) забезпечило її чітку відповідність Європейській рамці кваліфікацій (EQF),

що критично важливо для мобільності українських фахівців. Згідно з цими змінами, освітня кваліфікація «спеціаліст» офіційно віднесена до 4 рівня НРК й відповідно спрощує визнання українських дипломів у країнах ЄС. Важливим кроком стало затвердження у травні 2025 р. плану впровадження *Європейської професійної карти*, яка як електронний сертифікат, дає змогу проходити спрощену процедуру підтвердження українцям своєї кваліфікації у будь-якій державі ЄС (Кабінет Міністрів України, 2025b). Україна також активно інтегрується до європейського освітнього простору, використовуючи можливості програми Erasmus+, у межах якої у 2025 р. Єврокомісія виділила понад 16,9 млн євро на 55 проєктів з інтернаціоналізації та обміну досвідом. Міжнародне партнерство підкріплюється ініціативою Skills4Recovery, що реалізується за підтримки Німеччини, Польщі та Естонії, забезпечуючи трансфер польського досвіду співпраці коледжів із бізнесом та STEM-модернізацію підготовки кадрів (GIZ Ukraine, 2025) для відбудови.

Важливим компонентом трансформації є також запровадження трирічної профільної середньої освіти (10-12 класи) з 2027 р. у межах реформи «Нова українська школа». Профільна освіта професійного спрямування реалізовуватиметься у професійних та фахових коледжах на засадах дуального навчання. Основним механізмом модернізації змісту став Всеукраїнський експеримент під науковим керівництвом Інституту професійної освіти НАПН України із розроблення модельних програм (2025-2026 рр., наказ МОН України від 31 жовтня 2025 р. № 1433), до якого залучено 13 закладів професійної освіти з 4 областей для апробації програм професійного спрямування. Унікальність експерименту полягає у безпосередній співпраці вчителів загальноосвітніх предметів із майстрами виробничого навчання для врахування вимог професійних стандартів.

Вагому роль у трансформаційних процесах відіграє науково-методичний супровід, який здій-

снює НАПН України і, зокрема Інститут професійної освіти, що є комплексною відповіддю на глобальну цифрову революцію та національні імперативи воєнного і повоєнного часу. У межах виконання Програм спільної діяльності МОН, НАН та НАПН України сучасний етап діяльності установи характеризується синхронізацією наукових пошуків із принципами *Індустрії 5.0*, де на перший план виходять цінності людиноцентризму, екологічної сталості, та соціальної стійкості освітніх систем. В інноваційному доробку науковців значна кількість концепцій, теоретичних моделей, педагогічних і методичних систем та новітніх технологій і методик навчання, які впроваджуються для подолання «кваліфікаційного розриву», що виникає між динамічними запитами ринку праці та змістом навчання, використання ШІ для персоналізації навчання та використання BIM-технологій і VR/AR-симуляцій у підготовці фахівців, формування енергоефективної компетентності фахівця як цивілізаційного стандарту, переосмислення професійної кар'єри як процесу «проекування життєвого успіху», що супроводжується науковим обґрунтуванням діяльності кар'єрних радників та визначенням домінант емоційного інтелекту в структурі професійної майстерності педагога воєнного часу.

Важливим складником супроводу є систематична підготовка та оприлюднення інформаційно-аналітичних матеріалів (43 за період з 2021 р. по 2025 р.), що забезпечують прогностичну функцію та підтримку стратегічних управлінських рі-

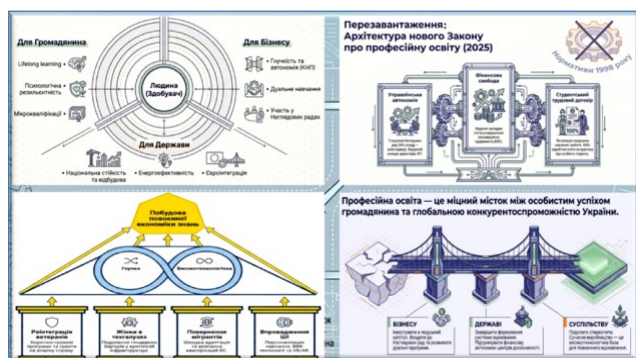
шень у сфері професійної і фахової передвищої освіти. Практичні результати матеріалізовані у створенні: підручників, навчальних посібників, практичних і методичних посібників, методичних рекомендацій, довідкової продукції, електронних ресурсів, понад 20 професійних стандартів, програм підвищення кваліфікації для керівників і педагогічних працівників закладів професійної і фахової передвищої освіти (Радкевич та ін., 2025). На методичному рівні розроблено та впроваджено інтерактивні кейси, модельні програми транспортно-логістичного профілю на засадах SMART-підходу, дорожні карти трансформації закладів професійної освіти в автономні професійні коледжі, перетворення їх у комунальні некомерційні товариства, що діють на засадах соціального партнерства з бізнесом.

Важливу роль у науково-методичному супроводі розвитку професійної відіграє Електронна бібліотека НАПН України, яка стабільно поповнюється науковими працями, методичними рекомендаціями та підручниками, що робить її одним із найбільших репозиторіїв у сфері педагогіки. Щомісяця користувачі здійснюють близько 240 тис. завантажень, що свідчить про активний запит на інноваційний контент. Ці показники є частиною ширшої стратегії НАПН України щодо розвитку відкритої науки. Зокрема, за останні роки суттєво зросла частка публікацій, присвячених застосуванню ШІ в освіті та психологічній підтримці учасників освітнього процесу в умовах війни, що також відображено у структурі завантажень.

Отже, вітчизняна професійна освіта в умовах сучасних цивілізаційних та національних викликів проходить через наймасштабнішу перебудову за весь період незалежності України. Цивілізаційні виклики диктують необхідність переходу до моделі навчання впродовж життя, де гнучкість, психологічна резильєнтність, цифрові навички, екологічна, економічна, соціальна і громадянська відповідальність стають ключовими результатами освітнього процесу. Виклики війни перетворили професійну освіту на стратегічний актив відбудови, змусивши систему стати більш мобільною, інклюзивною та орієнтованою на швидкий результат через розвиток дуальної форми здобуття освіти, запровадження часткових і мікрокваліфікацій, посилення уваги до участі у формуванні національної стійкості. Ключовим досягненням у 2025 р. є ухвалення довгоочікуваного Закону України «Про професійну освіту», яким закладено підвалини фінансової та управлінської автономії закладів освіти, зробивши їх повноправними суб'єктами ринкових відносин. Проте для повного успіху реформи необхідно активувати інтерес бізнесу до участі у розвитку освіти, стимулювати інвестиції роботодавців у людський капітал та завершити формування системи незалежного оцінювання кваліфікацій.

Майбутнє професійної освіти в Україні вбачається у створенні гнучкої високотехнологічної науково-освітньої екосистеми, здатної оперативно реагувати на демографічні зміни та технологічні стрибки. Реінтеграція ветеранів, залучення жінок у технічні галузі, повернення мігрантів через програми професійної адаптації та впровадження ШІ – це ті механізми, які дадуть змогу не лише відновити зруйноване, але й побудувати повоєнну економіку знань. Професійна освіта має стати міцним містком між особистим успіхом громадянина та глобальною конкурентоспроможністю України як частини європейської та світової спільноти. Тільки через формування національної стійкості у поєднанні з цивілізаційною інноваційністю

можливе забезпечення сталого розвитку держави у повоєнний період.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

- Верховна Рада України. (1971). *Кодекс законів про працю України (Закон № 322-VIII)*. [Остання редакція від 12.09.2025 на підставі Закону № 4574-IX]. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/322-08>
- Державна прикордонна служба України. (2026, 15 січня). *Підсумки 2025 року: на кордоні оформлено понад 37 млн осіб та 8,2 млн транспортних засобів*. <https://dpsu.gov.ua/uk/news/49813-pidsumki-2025-roku-na-kordoni-oformleno-ponad-37-mln-osib-ta-8-2-mln-transportnih-zasobiv>
- Державна служба статистики України. (2025). *Заклади фахової передвищої освіти в Україні у 2024/2025 навчальному році*: Статистичний бюлетень. <https://www.ukrstat.gov.ua/>
- Закон України «Про професійну освіту». (2025, 21 серпня). <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4574-20>
- Кабінет Міністрів України. (2021, 20 жовтня). *Про схвалення Стратегії екологічної безпеки та адаптації до зміни клімату на період до 2030 року (1363-р)*. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1363-2021-p>
- Кабінет Міністрів України. (2025а, 29 жовтня). *Деякі питання функціонування Єдиного реєстру кваліфікацій – Класифікатора професій (1387)*. <https://www.kmu.gov.ua/npas/deiaki-pytannia-funktsionuvannia-iedynoho-reiestru-kvalifikatsii-klasyfikatora-t291025>
- Кабінет Міністрів України. (2025б, 9 травня). *Про затвердження плану заходів з підготовки до впровадження Європейської професійної карти (448-р)*. <https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-zatverdzhennia-planu-zakhodiv-z-pidhotovky-do-vprovadzhennia-ievropeiskoi-s448090525>
- Кузенкова, Є. (2025, 8 квітня). *Військовослужбовці – серед десятки найзатребуваніших професій в Україні. Дослідження Work.ua*. <https://www.work.ua/articles/analytics/3583/>
- Міністерство економіки, довкілля та сільського господарства України. (2024а). *Гранти для ветеранів та членів їхніх сімей: Програма «Власна справа» проекту «єРобота»*. Портал «Дія». <https://diia.gov.ua/services/grant-dlya-veteraniv-ta-chleniv-yihnih-simej>
- Міністерство економіки, довкілля та сільського господарства України. (2024б, 12 червня). *Результати опитування роботодавців щодо ситуації на ринку праці в Україні*. <https://me.gov.ua/Documents/Detail/b9b3f1aa-3513-491c-9295-d7d6f4b4bc8b?lang=uk-UA>
- Міністерство освіти і науки України. (2025, 20 січня). *Проект «100 майстерень»: уряд інвестує 540 млн грн у розвиток професійної освіти у 2025 році*. <https://mon.gov.ua/news/proiekt-100-maisteren-tryvatyme-uriad-investuie-540-mln-hrn-u-rozvytok-profesiinoi-osvity-u-2025-rotsi>
- Міністерство цифрової трансформації України. (2024). *Мрія: Єдина екосистема цифрової взаємодії в освітньому просторі*. <https://thedigital.gov.ua/projects/technologies/mriia>
- Національний банк України. (2024, жовтень). *Інфляційний звіт. Жовтень 2024 року*. https://bank.gov.ua/admin_uploads/article/IR_2024-Q4.pdf
- Освіта.УА. (2025, 21 жовтня). *У 2025 році до закладів професійної освіти вступило 77 тисяч учнів*. <https://osvita.ua/prof-tech-osvita/95727/>
- Радкевич, В.О. (2021). Модернізація професійної (професійно-технічної) освіти відповідно до потреб суспільства та вимог ринку праці. *Professional Pedagogics*, 2(23), 4–18. <https://jrnls.ivet.edu.ua/1/article/view/679>
- Радкевич, В.О., Пригодій, М.А., Лупаренко, Л.А., Кравець, С.Г., Герлянд, Т.М., & Кручек, В.А. (2025). *Цифрова трансформація освіти: Штучний інтелект в сучасному освітньому просторі*: інформаційно аналітичні матеріали НАПН України. <https://zenodo.org/records/17164092>
- Радкевич, О.П. (2023). *Інструменти EdTech для навчання та оцінювання*: монографія. Київ: Видавництво Людмила, 220 с. <https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/742956/>
- Шикіна, О., & Кузнецова, О. (2025). Сучасний стан, чинники та умови розвитку дуальної освіти України. *Економіка та суспільство*, (71). <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2025-71-27>
- Arribas, J.M.G., Avagyan, A., & Lisogor, L. (2020). *Decentralising vocational education and setting up centres of vocational excellence and innovation: The case of Ukraine*: report. European Training Foundation. <https://www.etf.europa.eu/en/publications-and-resources/publications/decentralising-vocational-education-and-setting-centres>
- Davlikanova, O. (2025). Evolution of the development of the Ukrainian pattern of dual higher education. *Knowledge Economy and Lifelong Learning*, 1(1), 1-20. [https://doi.org/10.61093/kell.1\(1\).1-20.2025](https://doi.org/10.61093/kell.1(1).1-20.2025)
- European Investment Bank. (2023, August 23). *EU and EIB continue helping Ukraine build modern vocational education infrastructure*. <https://www.eib.org/en/press/all/2023-299-eu-and-eib-continue-helping-ukraine-build-modern-vocational-education-infrastructure>
- European Commission. (2020, July 1). *European skills agenda for sustainable competitiveness, social fairness and resilience*. https://pact-for-skills.ec.europa.eu/community-resources/publications-and-documents/european-skills-agenda-sustainable-competitiveness-social-fairness-and-resilience_en
- European Commission. (2021). *Industry 5.0: Towards a sustainable, human-centric and resilient European industry*. <https://data.europa.eu/doi/10.2777/308407>
- GIZ Ukraine. (2025, August 21). *Vocational education in Ukraine is being transformed*. LinkedIn. https://www.linkedin.com/posts/giz-ukraine_bmw-giz-vocationaleducation-activity-7364279088947019776-VP8j
- International Labour Organization. (2019). *Skills for a greener future: A global view*. https://www.ilo.org/sites/default/files/wcmsp5/groups/public/@ed_emp/documents/publication/wcms_732214.pdf
- Kulynych, O. (2021). Digital transformation of vocational educational organizations of Ukraine: European vector. *ScienceRise: Pedagogical Education*, 4(43), 12–17. <https://doi.org/10.15587/2519-4984.2021.238001>

- Lukashevych, Y., & Popozohlo, I. (2024). Development of vocational education in the context of globalisation and integration processes. *Professional Education: Methodology, Theory and Technologies*, 10(2), 33-44. <https://doi.org/10.69587/pemtt/2.2024.33>
- OECD. (2023a, November 6). *OECD Skills Outlook 2023: Skills for a resilient green and digital transition* : repot. OECD Publishing. <https://doi.org/10.1787/27452f29-en>
- OECD. (2023b). *OECD Environmental Outlook to 2050: The consequences of inaction* : repot. OECD Publishing. <https://doi.org/10.1787/9789264122246-en>
- PricewaterhouseCoopers. (2024, June 24). *Global Workforce Hopes and Fears Survey 2024. Workers are ready for AI, but are their employers?* <https://www.pwc.com/gx/en/issues/workforce/hopes-and-fears/hopes-and-fears-2024.html>
- Rashkevych, Y., & Semigina, T. (2025). European Integration in Vocational Education: Imperatives for Ukraine. *Vocational Education and Training*, 1(2025). <https://science.iea.gov.ua/en/2025-1-43-57en/>
- Savchuk, R. (2024). Problems and Prospects for the Development of Dual Education for the Post-War Recovery of Ukraine. *Professional Pedagogics*, 1(28), 89-102. <https://doi.org/10.32835/2707-3092.2024.28.89-102>
- Tee, P.K., Wong, L.C., Dada, M., Song, B.L., & Ng, C.P. (2024). Demand for digital skills, skill gaps and graduate employability: Evidence from employers in Malaysia [version 1; peer review: 3 approved, 1 approved with reservations]. *F1000Research*, 13:389. <https://doi.org/10.12688/f1000research.148514.1>
- United Nations High Commissioner for Refugees. (2025). *Ukraine refugee situation*. Operational data portal. <https://data.unhcr.org/en/situations/ukraine>
- World Economic Forum. (2023). *The future of jobs report 2023*. <https://www.weforum.org/publications/the-future-of-jobs-report-2023/>

TRANSFORMATION OF VOCATIONAL EDUCATION IN THE CONTEXT OF MODERN CIVILISATIONAL AND NATIONAL CHALLENGES: LABOUR MARKET ORIENTATION

Scientific report at the methodological seminar of the NAES of Ukraine 'Transformation of Vocational Education in the Context of Modern Civilizational and National Challenges', 2 April 2026

Valentyna Radkevych

DSc in Education, Professor, Full Member (Academician) of NAES of Ukraine, Director, Institute of Vocational Education of the National Academy of Educational Sciences of Ukraine, Kyiv, Ukraine

Abstract. *The article provides a comprehensive analysis of the transformation of Ukraine's vocational education and training (VET) system within the context of contemporary civilisational and national challenges. These shifts are driven by the transition to Industry 4.0 and Industry 5.0, the digitalisation of the economy, the proliferation of artificial intelligence, the green transition, and the repercussions of the full-scale war. It is substantiated that vocational education is gaining strategic significance as a pivotal mechanism for supplying the labor market with skilled personnel, fostering economic recovery, strengthening national resilience, and accelerating European integration processes.*

The study identifies key trends in the modernisation of the system, including the updating of the legislative framework, the expansion of institutional autonomy, the establishment of supervisory boards with employer participation, the development of dual education models, and the introduction of student labor contracts, independent competency assessments, as well as partial and micro-credentials. Furthermore, it is demonstrated that a critical component of the reform involves the modernisation of material and technical infrastructure through the creation of state-of-the-art educational and practical centres and centres of vocational excellence. These facilities are oriented towards training specialists for national reconstruction, specifically in energy, construction, transport, agriculture, and the service sector.

The paper highlights the importance of digital platforms, data analytics, and AI technologies in personalising learning, monitoring educational outcomes, and synchronising VET curricula with the dynamic demands of employers. Particular attention is paid to the role of vocational education in the reintegration of veterans and internally displaced persons, the inclusion of women in technical professions, the return of labor migrants, and the overall formation of human capital. The study concludes that the future of vocational education in Ukraine is intrinsically linked to the creation of a flexible, innovative, learner-centred, and competitive educational ecosystem that is fully integrated into the European Qualifications Framework and capable of responding promptly to demographic, technological, and socio-economic changes.

Keywords: *vocational education and training (VET); labour market; educational transformation; dual education; micro-credentials; digitalisation; civilisational challenges; European integration; reconstruction of Ukraine; human capital.*

Отримано: 2 квітня 2026 р.

Прийнято: 18 квітня 2026 р.

Опубліковано: 4 травня 2026 р.